

LIBRIS

We know
books

Copertă: *Ionuț Ardeleanu-Paici*

Tehnoredactor: *Alexandra Grigore*

Secretar de redacție: *Paulina Lămășanu*

© 2025 Editura Paideia
Str. Tudor Arghezi nr. 15, sector 2
București, România
tel.: 021.316.82.10
e-mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro
www.cadourialese.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ANDREESCU, MARIUS

Teme și reflecții pentru o filosofie ortodoxă a existenței și cunoașterii / dr. Marius Andreescu. - București : Paideia, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-748-946-0

1

2

Dr. Marius Andreescu

**TEME ȘI REFLECȚII PENTRU
O FILOSOFIE ORTODOXĂ A
EXISTENȚEI ȘI CUNOAȘTERII**

paideia

București, 2025

Cuprins

Cuvânt înainte.....	7
1. Schiță pentru o posibilă filosofie ortodoxă a existenței și cunoașterii.....	13
2. Constante existențiale și concepte deschise.....	19
3. Teme, reflecții, cugetări.....	189
I. Existența și plinătatea ființării întru ființă.....	189
II. Teme fundamentale: existența – realitatea – idealul – valoarea.....	209
III. Teme ontologice.....	215
IV. Alte teme ale sferei reale și ideale.....	237
Bibliografie.....	339

Cuvânt înainte

Motto

*Trebuie să fi infidel eului în
drumul către sine.*

Constantin Noica

Cugetările, reflecțiile și notele care urmează sunt o premisă pentru un model filosofic, antropologic și axiologic al existenței. Sunt meditații filosofice gândite prin adevărul dreptei credințe ortodoxe, asupra ființării și a devenirii ființării întru ființă a căilor pe care omul fiind în lumescul acestei lumi, cea mai bună dintre lumile posibile, cum spune filosoful Gottfried Wilhelm Leibniz, poate să ajungă la plenitudinea ființării întru ființă, la seninătate, la beatitudine.

Aceste prolegomene se constituie ca argument al faptului că nu există contradicții între dogmele și adevărurile revelate ale dreptei credințe, iar pe de altă parte între cunoașterea științifică onestă și meditația filosofică autentică întru adevăr, asupra omului, valorilor, moralei, artei, naturii, a universului în general, într-un cuvânt asupra lumii create. Există însă o condiție: cunoașterea științifică și rațională, oamenii de știință, gândirea și meditația filosofică, filosofi și moralisții să accepte și să înțeleagă bazându-se tocmai pe ceea ce cunoaștem despre om și Univers și pe semnificațiile și sensurile evidente ale existenței, că această lume nu își are cauza în ea însăși, ci cauza primă, finală proniatoare și transcendentă este Dumnezeu, Unul

în ființă și întreit în persoane, sufletul este nemuritor, iar omul este creat după chipul lui Dumnezeu, persoană liberă, chemat la asemănare cu Dumnezeu și îndumnezeire prin har, iar existența nu se limitează la această lume finită și va continua ca existență spiritualizată în veșnicie, în transcendent.

Prin harul lui Dumnezeu și asumarea umanității de către Fiul lui Dumnezeu, jertfa și învierea Sa, omul este o ființă nemuritoare. De aceea, plinătatea ființării întru ființa creată poate fi realizată de către om și în această lume finită, dar *de-plinătatea ființării*, omul îndumnezeit prin har, poate fi atinsă în transcendent, în veacul ce va să fie.

S-au scris filosofii ale religiilor și chiar filosofii ale creștinismului. De cele mai multe ori, ceea ce a fost desemnat ca fiind o filosofie creștină nu este altceva decât o sinteză și o sistematizare a unor idei și concepții începând din Antichitate și, ceea ce este mai important, revelația supranaturală, are o prezență secundară sau chiar lipsește, iar adevărurile dreptei credințe nu se regăsesc în meditația filosofică.

„Așa cum gândirea teologică a creștinismului a lucrat asupra altui material și a făcut-o în alt spirit decât teologia înaintașă, o filosofie creștină trebuie să fie altceva decât o sistematizare ori o simplă sinteză a unor materiale pe care să le fi pus la dispoziție Antichitatea... Dacă revelația nu este decât un auxiliar, fie și unul indispensabil, atunci o filosofie creștină poate fi orice doctrină filosofică susceptibilă de a porni de la numele revelației. Creștinismul nu ar schimba radical viziunea filosofică, ar fundamenta-o și întregii doar. Însă un asemenea fel de a vedea lucrurile lasă în umbră adevărata noutate de viziunea creștină; și așa se face că se poate numi filosofie creștină cea a lui Platon plus ceva sau mai ales filosofia lui Aristotel întregită prin același ceva.” (Constantin Noica)

Noi propunem o schiță tematică și reflecții nu pentru o filosofie a ortodoxiei, *ci pentru o filosofie ortodoxă*, care să cuprindă hermeneutica existenței și a cunoașterii imanente și transcendente, în termenii, conceptele și categoriile specifice unei meditații filosofice și construcții metafizice, dar pe baza adevărilor revelate ale credinței ortodoxe.

„Filosofia creștină... este cea care se adaptează condiției de îndumnezeire nemijlocită a omului, îndumnezeire care nu-l scoate pe acesta din ursita și îngrădirile sale omenești. Prin conștiința unui Dumnezeu lăuntric și nemijlocit activ în sânul nostru, Augustin putea răspunde acestei chemări.” (Constantin Noica)

Desigur filosofia ortodoxă nu este o replică și nu se poate substitui niciodată teologiei și dogmaticii ortodoxe. Filosofia în genere este o formă de cunoaștere și în consecință, filosofia ortodoxă poate avea această calitate dacă se bazează și valorifică învățătura și adevărurile de credință cuprinse în scrierile Sfinților Părinți, în teologia și dogmatica ortodoxiei, în tradițiile Bisericii. Este ceea ce facem și noi în această schiță tematică pentru o posibilă filosofie ortodoxă. Teologia ortodoxă nu se identifică cu hermeneutica bazată pe categorii și concepte metafizice ale unei filosofii ortodoxe, după cum aceasta din urmă nu este o completare a teologiei ortodoxe.

Necesitatea filosofiei ortodoxe rezultă din modul de a fi al omului în raport cu Dumnezeu, cu el însuși și cu universul. Aceste raporturi exprimă și capacitatea cognitivă cu care Dumnezeu l-a înzestrat pe om, în sfera căreia se află și filosofia în genere și filosofia ortodoxă în special.

Constantin Noica mărturisea posibilitate unei filosofii creștine: „Că pe toate planurile creștinismul ar putea fi într-un cuvânt și în filosofie doctrina care să implice spiritualul fără a desfigura temporalul; așa cum omul s-a putut îndumnezei prin

creștinism fără a-și părăsi, ba reliefându-și încă mai bine omenia sa.”

O astfel de construcție filosofică este și o replică la cele 12 teme principale ale filosofiei existențialiste pe care le redăm mai jos, dar și la ideologiile contemporane ale: postmodernismului, inteligenței artificiale, a transumanismului, într-un cuvânt o replică dată ateismului contemporan și idolilor vremurilor noastre.

12 teme principale ale gândirii existențialiste¹

Contingența ființei umane. Ființa umană nu este o ființă necesară; fiecare dintre noi ar putea la fel de bine să nu fie. Omul există pur și simplu, este o ființă de prisos.

Neputința rațiunii. Rațiunea nu îi este de ajuns omului pentru a-și lumina destinul.

Devenirea ființei umane. Existențialismul nu este o filosofie a certitudinii; el îl invită pe om să-și construiască viața prin efort, printr-o transcendere de fiecare clipă a stării sale prezente.

Fragilitatea ființei umane. Sunt mereu expus propriului sfârșit, distrugerii mele ca ființă umană, deoarece eu nu exist ca atare decât prin efortul meu. De aici sentimentul de angoasă care ne însoțește existența.

Alienarea. Omul în perspectiva sfârșitului este înstrăinat de el însuși, nu mai are nici stăpânirea, nici posesiunea sinelui.

Finitudinea și urgența morții. Filosofii existențialiști reacționează hotărât împotriva tendinței noastre de a ne ascunde acest adevăr fundamental, că existența noastră e finită și se îndreaptă către moarte.

Singurătatea și secretul. Fiecare ființă umană se simte solitară, impenetrabilă celorlalți.

¹ După Emmanuel Mounier, *Introduction aux existentialismes*, Editura Gallimard, Paris, 1962.

Neantul. Existențialiștii ateï subliniază ideea că omul este o ființă-a-neantului, el survine din neant și se îndreaptă către el.

Devenirea personală. Omul nu trebuie să-și trăiască viața de pe o zi pe alta, în inconștiență față de destinul propriu, ci trebuie să acceadă la o viață cu adevărat personală și conștientă.

Angajarea. Omul înseamnă libertate; pentru a-și construi viața, el trebuie să opteze, să aleagă în permanentă, să se angajeze în raport cu destinul său și cu al celorlalți. Alegerea fiind o necesitate (faptul de a nu alege constituie, de asemenea, o alegere), este preferabilă alegerea conștientă, angajarea într-un destin personal alături de ceilalți.

Celălalt. Omul constată că în realitate nu este singur: el este o ființă alături de cei cu care e nevoit să existe; ființa umană este ființa-împreună (*Mitsein*, după Heidegger).

Viața expusă. Omul trebuie să acționeze, să îndrăznească, să-și pună în joc viața – sub permanenta privire și judecata inevitabilă a celorlalți.

Monografia nu este o filosofie ortodoxă a existenței și a cunoașterii, ci numai o simplă schiță tematică privind această vastă și importantă problematică, o încercare de a reactualiza interesul celor competenți și doritori pentru a realiza o astfel de lucrare amplă. Totodată monografia se adresează tuturor celor interesați să cunoască, să mediteze, să reflecteze din perspectivă ortodoxă, asupra existenței, cunoașterii, asupra omului, a rostului și destinului său.

Dr. Marius Andreescu

Cercetător științific la Institutul de Cercetări Juridice
„Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române,
Asociația Română de Filosofie a Dreptului și Filosofie Socială

1. SCHIȚĂ PENTRU O POSIBILĂ FILOSOFIE ORTODOXĂ A EXISTENȚEI ȘI CUNOAȘTERII

Ce este existența? Ce este viața? Ce este omul? Care este sensul existenței și al vieții? Ce rost are omul în existență, de unde vine și încotro se îndreaptă? Acestea sunt întrebările esențiale pe care conștiința și rațiunea omului le formulează de mii de ani și la care încearcă să răspundă prin puterea sa cognitivă exprimată în știință și în filosofie. Deplinătatea cunoașterii și a adevărului privind întrebările fundamentale existențiale ale omului nu se află în teoriile științelor și nici în doctrinele filosofice.

Existența și viața rămân totuși taine, ce nu pot fi cunoscute în întregime prin facultățile cognitive și raționale ale omului, dar pot fi înțelese. Revelația supranaturală și cuvântul lui Dumnezeu cuprins în Sfânta Evanghelie sunt adevărul despre existență și viață și dezvăluie pentru omul dreptcredincios înțelesuri mai presus de cunoașterea umană ale tainei existenței și a vieții, fac cunoscute sensul vieții și al morții, precum și rosturile omului în această lume și destinul lui: viața veșnică.

Una dintre cele mai tulburătoare dileme existențiale ale omului și ale omenirii este întrebarea hamletiană: „a fi sau a nu fi”. Omul este singura formă de existență care are conștiința vieții și conștiința morții, conștiința de sine și conștiința existenței care îl înconjoară. Omul este, așa cum spune Mircea Eliade, o ființă religioasă, este singura formă de existență care se raportează conștient la divinitate, are vocația și dorința transcendentului.

Cât privește conștiința vieții și conștiința morții, în om se manifestă clar, distinct și puternic dorința de a trăi, conștiința vieții și nu aceea a neantului, a nimicului, a neființei, a morții așa cum încearcă să susțină unele secte religioase sau gândirea filosofică existențialistă. Ființa umană a fost creată pentru viață și nu pentru moarte. Părintele Teofil Părăian remarcă cu profunzime că bătrânii nu se simt mai aproape de moarte decât cei tineri. Dorința lor de a trăi este la fel de mare ca în tinerețe. Explicația o conferă chiar cuvintele Mântuitorului: „Cât despre Învierea morților, au n-ați citit ce vi s-a spus de Dumnezeu când zice: Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov? Dumnezeu nu este un Dumnezeu al celor morți, ci al celor vii” (Matei 22, 29-32). Fiul lui Dumnezeu a coborât din cer tocmai pentru a ne elibera de teroarea păcatului și a morții și să ne împace cu Părintele Universului.

Dumnezeu a creat existența și viața din nimic, din iubire și prin cuvântul său: „Să fie.” Creația lui Dumnezeu nu se poate întoarce în neant, în neființă. Sensul dialecticii existenței și al vieții este tot spre existență și spre viață. De altfel, nici cunoașterea umană, inclusiv preocupările științelor nu sunt îndreptate spre cunoașterea neantului, a neființei (ar fi un nonsens), ci spre cunoașterea, explicarea și înțelegerea existenței și a vieții, a formelor de manifestare ale acestora și a modalităților în care realitatea există.

Marele filosof german Kant, în celebra sa lucrare *Critica rațiunii pure*, consideră că metafizica și știința trebuie să răspundă la trei întrebări fundamentale ale omului: ce pot ști? ce trebuie să fac? ce îmi este îngăduit să sper?

Omul este singura ființă creată înzestrată cu sensibilitate și rațiune capabile de cunoaștere. Dorința și vocația cunoașterii sunt temelia științelor, a artelor, a filosofiei, a moralei, a teologiei, sunt esența oricărei creații umane. Obiectul cunoașterii îl formează

realitatea exterioară omului, iar pe de altă parte sinele propriu, cunoașterea de sine.

Părintele profesor dr. Dumitru Stăniloae afirmă că în actul cunoașterii omul este singurul subiect în timp ce existența la care se raportează devine obiect al cunoașterii.

Progresul cunoașterii umane din cele mai vechi timpuri până în prezent este impresionant și determină schimbarea radicală a mediului în care omul există și chiar a ființei umane. Cunoașterea este sursa culturii și a civilizației și a oricărui act creator al omului.

Cogito, ergo sum („cuget, deci exist”). Plecând de la Descartes, s-a crezut mult timp că gândirea este în întregime rațională. Ultimele cercetări în domeniul neuropsihiatriei au arătat că procesul gândirii conștiente atinge modesta valoare de 2%. Restul de 98% reprezintă gândirea inconștientă. Chiar dacă gândirea lui Descartes a fost dominată de raționalism, asta nu înseamnă că nu a fost pusă sub semnul îndoielii, dar și al revelației. „Mă îndoiesc de adevărul tuturor credințelor mele. De îndoiala mea însă nu m-aș putea îndoii, afirmă el. Iar întrucât mă îndoiesc, cuget, nici aceasta n-aș putea-o nega. Și de vreme ce cuget sau gândesc însemnează că exist ca ființă cugetătoare sau gânditoare. Pot să mă îndoiesc de existența tuturor lucrurilor din natură. Pot să mă îndoiesc de existența propriului corp: de unde știu că nu este o simplă închipuire? Cât timp însă am această neîncredere, gândesc, și ca atare exist ca o ființă gânditoare, independentă de corpul material.”

Prin urmare îndoiala, și incertitudinea caracterizează orice proces de cunoaștere rațională. Omul dorește să aibă certitudini. Din nefericire nici matematica sau logica și nici oricare altă știință nu îi conferă evidența și certitudinile dorite. Încrederea nemărginită a omului în puterea rațiunii sale, care a început odată cu Iluminismul și continuă și astăzi, este dezmințită chiar